

Onderwijs - onderzoek

Belangrijkste punten uit ervaringsonderzoek School en Vriendschap

Publieksversie

december 2018

*Heeft het schooltype invloed op sociale leven
van leerling met een beperking?*

Vooraf

Hebben kinderen die naar het speciaal onderwijs gaan een andere vriendenkring dan kinderen die naar een reguliere basisschool gaan? Hebben kinderen op het speciaal onderwijs andere type vriendschappen? Kortom, welke invloed heeft het schooltype op het sociale leven van een leerling met een beperking, aandoening of chronische ziekte?

Dit was de kernvraag van het onderzoek 'School en vriendschap' dat Ieder(in), MIND Landelijk Platform Psychische Gezondheid en Patiëntenfederatie Nederland eind 2017 hebben uitgevoerd. Van dit onderzoek is een rapport verschenen. Deze brochure zet de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen uit het onderzoek overzichtelijk op een rij.

Voor wie

Achter het onderzoek gaat een fundamentele vraag schuil: is het wel of niet belangrijk dat kinderen met en zonder beperkingen samen naar school gaan? Het antwoord op deze vraag speelt een rol in de discussie over inclusief onderwijs en het afbouwen van speciaal onderwijs. Bent u op de een of andere manier bij deze discussie betrokken, bijvoorbeeld als ouder, belangenbehartiger, lid van een medezeggenschapsraad, ondersteuningsplanraad of Adviesraad sociaal domein dan is dit informatieblad voor u interessant.

Meer inclusie in het onderwijs

Deze brochure kan u helpen bij een gesprek met uw school of het samenwerkingsverband over het belang van een passende onderwijsplek voor uw eigen kind of andere kinderen. De brochure geeft ook aanknopingspunten voor een gesprek met de gemeente over (passend) onderwijs en bij uw lobby voor inclusief onderwijs. Het onderzoek School en Vriendschap laat zien dat leerlingen met een beperking die naar het regulier onderwijs gaan een rijker sociaal leven hebben dan leerlingen die naar het speciaal onderwijs gaan. Zij hebben meer vriendschappen en hebben meer contacten in hun sociale omgeving.

Aanleiding onderzoek School en Vriendschap

Het is niet vanzelfsprekend dat kinderen met en zonder beperkingen samen in één klas les krijgen. In het Nederlands onderwijssysteem kennen we regulier en speciaal onderwijs. Al decennia lang gaan veel kinderen met een beperking of chronische ziekte naar een speciale school.

Van jongs af aan

De initiatiefnemers van het onderzoek School en Vriendschap (Ieder(in), Patiëntenfederatie Nederland en MIND) zetten zich al jarenlang in voor gelijke kansen voor mensen met een beperking of chronische ziekte. Het onderwijs vormt een belangrijke sleutel tot het laten slagen van deze missie. Met het oog op gelijke kansen is het belangrijk dat kinderen met en zonder beperkingen samen opgroeien en ook samen naar school gaan. Het is belangrijk dat kinderen van jongs af aan leren omgaan met verschillen en tegelijkertijd leren dat iedereen gelijk is. Daarmee bereiden we kinderen met en zonder beperking goed voor om ook later als volwassenen met elkaar samen te werken en samen te leven.

Tijd rijp vanwege VN-verdrag Handicap

Sinds 2016 is het VN-verdrag Handicap in Nederland van kracht. In dit verdrag staat dat ieder kind recht heeft op inclusief onderwijs. Inclusief onderwijs betekent dat op elke school ieder kind welkom is, ongeacht hun beperking of chronische ziekte. Het betekent ook dat elke school de ondersteuning moet kunnen geven die een kind nodig heeft. Van inclusief onderwijs is in Nederland nog geen sprake.

Het huidige onderwijsstelsel is gebaseerd op de Wet passend onderwijs. Deze wet is in 2014 ingevoerd. In de Wet passend onderwijs staat dat het samenwerkingsverband van scholen maatwerk moet leveren en moet zorgen voor een dekkend ondersteuningsaanbod in de regio.

De Wet passend onderwijs houdt hierdoor in stand dat leerlingen met een beperking niet altijd in hun eigen buurt naar school kunnen. Soms wordt bepaald dat een kind beter naar een school voor speciaal onderwijs kan gaan. De school die geen passend aanbod heeft voor een leerling, vraagt bij het samenwerkingsverband een toelaatbaarheidsverklaring aan voor toegang tot speciaal onderwijs. Ouders hebben hierin geen keuze. Zo houden we gesegregeerd onderwijs in stand en kunnen ouders niet zelf een keuze maken om hun kind naar een buurtschool te laten gaan.

*“Open en eerlijk zijn over de spierziekte.
Klasgenoten daarover informeren, spreekbeurten doen en
de klasgenoten betrekken bij wat het betekent
om een spierziekte te hebben.”*

Opzet

Het onderzoek bestaat uit een kwalitatief en kwantitatief deel. Er is gewerkt met een vragenlijst (kwantitatief onderzoek) en er zijn gesprekken gevoerd met focusgroepen (kwalitatief onderzoek). Naar aanleiding van de antwoorden op de vragen, zijn drie thema's gekozen waarover in de focusgroepen is gesproken. Door het horen van ervaringsverhalen van ouders en jongeren hebben we meer inzicht gekregen in deze drie thema's.

Vragenlijst

Voor de vragenlijst is gebruik gemaakt van bestaande vragenlijsten in de sociale wetenschappen. De vragenlijst bevat gesloten vragen en enkele open vragen. De vragenlijst is uitgezet bij de achterban van de drie koepels. Jongeren vanaf 16 jaar konden de vragenlijst zelfstandig beantwoorden. Voor jonge kinderen van 4 tot 12 jaar hebben we de ouders/verzorgers gevraagd de vragenlijst in te vullen. Als het kind tussen de 12 en 16 jaar is, hebben we gevraagd of ouders aan hun kind wilden vragen de vragenlijst in te vullen en zo nodig daarbij te begeleiden.

Focusgroep

Er zijn zes focusgroep-gesprekken georganiseerd op diverse plekken in Nederland. Deelnemers van de focusgroepen waren ouders en jongeren die de vragenlijst hebben ingevuld. Eén focusgroep was speciaal voor jongeren, de andere vijf focusgroepen waren met ouders.

De volgende drie thema's zijn in de focusgroepen besproken.

1. Wat is er nodig opdat uw kind met plezier naar school kan gaan?
2. Wat is de invloed van de locatie van de school op het sociale leven van uw kind?
3. Wat is de invloed van de ondersteuning die uw kind krijgt op school op zijn of haar ontwikkeling?

In de focusgroep kregen we meer informatie van ouders en jongeren over hoe het is om met een aandoening of beperking naar school gaan. En welke invloed dat heeft op vriendschappen. Deze informatie gaf kleur aan de antwoorden die we eerder met de vragenlijsten hebben opgehaald en hielp bepaalde verbanden te verduidelijken.

Onderzoek naar ervaringen

Het onderzoek heeft niet de pretentie wetenschappelijk te zijn. Onze insteek is inzicht te krijgen in de ervaringen van jongeren en hun ouders in het regulier basis- en voortgezet onderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs.

"Hij wordt om half 8 door de taxi gehaald en om kwart voor 5 thuis gebracht met uitzondering van woensdag half 1. Er blijven dus weinig dagen over om af te spreken. Daarbij heeft hijzelf en de meeste klasgenoten op woensdag een zorgprogramma."

Uitkomsten

School en het sociale welzijn

- Ouders en jongeren vinden de school een heel belangrijke plek voor het opbouwen van vriendschappen en onderhouden van sociale contacten. Om erbij te horen is het belangrijk dat kinderen met een beperking of chronische ziekte zelf open zijn over hun beperking of ziekte en een positieve houding hebben.
- De school heeft een belangrijke voorbeeldrol: begrip en acceptatie zijn erg belangrijk.
- Kinderen en jongeren met een beperking willen graag gewoon mee kunnen doen op school, net zoals ieder ander. Uit het onderzoek blijkt dat het daarvoor belangrijk is dat zij in de klas samenwerken met anderen en goede ondersteuning krijgen.
- Van alle deelnemers ervaart 16 procent dat hun school geen aandacht heeft voor pesten. Opvallend is dat zelfs 25 procent (1 op de 4) van de deelnemers in het regulier voortgezet onderwijs ervaart dat er op school geen aandacht is voor pesten. Ouders en jongeren geven aan dat pesten een grote invloed heeft op het welbevinden. Ook uit de groepsgesprekken blijkt dat pesten een grote invloed heeft op het zelfvertrouwen van kinderen en op het (niet) sluiten van vriendschappen.

School en het sociale netwerk

- Kinderen die naar het regulier onderwijs gaan, hebben een grotere vriendenkring dan leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs.
- De vriendenkring van kinderen die naar het regulier onderwijs gaan is meer divers. Hun sociale netwerk is daardoor breder.
- Kinderen en jongeren in het speciaal onderwijs hebben vaker vrienden met een (zelfde) aandoening.
- Kinderen en jongeren in het speciaal onderwijs hebben minder vrienden dan hun leeftijdsgenoten in het reguliere onderwijs.
- Kinderen in het speciaal onderwijs en kinderen in het regulier onderwijs hebben hetzelfde beeld van wat weinig, normaal en veel vrienden zijn. Dit beeld wordt niet beïnvloed door de type school waar zij naartoe gaan.

Ervaringen op school

- Het merendeel van de kinderen en jongeren die aan het onderzoek hebben meegedaan heeft positieve ervaringen, gaat graag naar school en heeft goed contact met andere kinderen op school. Hierin is geen verschil te zien tussen regulier en speciaal onderwijs.
- Een derde van de kinderen en jongeren voelt zich soms eenzaam en niet gewaardeerd. Hierin is geen verschil te zien tussen regulier en speciaal onderwijs.
- Kinderen in het regulier basisonderwijs krijgen vaker hulp van anderen. Dit is in het regulier voortgezet onderwijs juist niet het geval is.

Inclusie op scholen

- Een ruime meerderheid van de deelnemers ervaart dat leerlingen met een beperking of chronische ziekte welkom zijn op school.
- 20 procent van alle deelnemers ervaart dat op hun school niet iedereen welkom is.

- Iets meer dan de helft van de ouders geeft aan dat leerkrachten op gelijkwaardige wijze met hen samenwerken. Ouders die dit niet zo ervaren, zeggen hierover dat een goede samenwerking bepalend kan zijn voor de juiste aanpak voor een kind of jongere.

Ondersteuning op scholen

- In het speciaal onderwijs is de extra ondersteuning op school beter geregeld dan in het regulier onderwijs.
- Uit de kwantitatieve gegevens komt naar voren dat het speciaal onderwijs vaker het beste uit de kinderen haalt dan het regulier onderwijs.
Uit de kwalitatieve resultaten maken we op dat er ook vraagtekens worden geplaatst of kinderen wel op hun juiste niveau worden aangesproken. Dit geldt zowel voor regulier en speciaal onderwijs.
- Een ruime meerderheid ervaart dat zij gestimuleerd worden mee te doen met wat er gebeurt in de klas. Een evenzo grote groep vindt dat de school hen betreft bij hun eigen leerweg.
- Ouders benadrukken dat kinderen met de juiste ondersteuning op hun eigen niveau kunnen leren. Ook vinden ouders het belangrijk dat gekeken moet worden naar de mogelijkheden van kinderen en jongeren met een beperking of aandoening.

Inclusie-kenmerken en sociaal welzijn

Het inclusie-kenmerk 'kinderen leren door samen te werken' heeft het meest invloed op het sociaal welzijn van kinderen en jongeren. Als kinderen op school veel samen te werken (leren door samenwerken), dan voelen kinderen zich vaker gewaardeerd, voelen zij zich minder vaak alleen, krijgen ze vaker hulp van anderen, voelen zij zich minder buitengesloten, zijn zij vaker graag met anderen, zijn zij minder vaak eenzaam en voelen zij zich meer verbonden met anderen. Ook hebben kinderen die op school veel samenwerken meer vrienden op school.

Als kinderen op school leren door met elkaar samen te werken, heeft dit ook nog een positieve invloed op het aantal vrienden dat zij op school hebben. En als alle kinderen meedoen aan buitenschoolse activiteiten, leidt dit er niet toe dat kinderen zich veel prettiger voelen op school maar wél tot meer vriendschappen in de klas.

"Hij heeft behalve individuele muziekles geen buitenschoolse activiteiten en afspreken buiten schooltijd is zowel voor hem als voor zijn klasgenoten vaak te belastend."

Conclusies

Erbij horen

- Kinderen en jongeren met een beperking of aandoening voelen zich in het reguliere onderwijs niet méér buitengesloten van hun leeftijdsgenoten dan kinderen en jongeren op het speciaal onderwijs. Voor de aansluiting met klasgenoten maakt het dus niet uit of een kind naar het speciaal onderwijs of regulier onderwijs gaat.
- Leerlingen in het regulier en speciaal onderwijs hebben hetzelfde beeld van vriendschappen.
- Leerlingen in het speciaal onderwijs hebben minder vrienden op school dan leerlingen in het reguliere onderwijs.
- Leerlingen in het regulier basisonderwijs hebben iets vaker vrienden buiten school dan leerlingen in het speciaal basisonderwijs.
- De vrienden van leerlingen in het speciaal onderwijs wonen vaker in een andere buurt of plaats.
- Leerlingen in het speciaal onderwijs hebben weinig energie om te investeren in vriendschappen na schooltijd.
- Leerlingen in het speciaal onderwijs hebben minder vrienden zonder beperking dan leerlingen in het regulier onderwijs.
- Leerlingen in het regulier onderwijs hebben juist minder vrienden met dezelfde aandoening als zichzelf en meer vrienden zonder beperking.
- Leerlingen in het regulier onderwijs en leerlingen in het speciaal onderwijs voelen zich even veel verbonden met andere leerlingen. Kinderen en jongeren in het speciaal onderwijs hebben dus niet meer aansluiting bij medeleerlingen omdat zij – net als zichzelf - een aandoening of beperking hebben.
- Uit het onderzoek blijkt wel dat in het voortgezet onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs een groep jongeren zich eenzaam en alleen voelt. We hebben niet onderzocht of dit verband zou kunnen houden met hun beperking of aandoening.

Het kwalitatief onderzoek laat zien dat ouders en jongeren de school een heel belangrijke plek vinden voor het opbouwen van vriendschappen en het hebben van sociale contacten. Om erbij te horen is het belangrijk dat kinderen en jongeren zelf open zijn over hun beperking en een positieve houding hebben. Maar ook bij de school ligt een belangrijke voorbeeldrol: begrip en acceptatie zijn volgens de deelnemers erg belangrijk.

Voor kinderen en jongeren met een aandoening of beperking is het belangrijk dat zij op school samenwerken met anderen en goede ondersteuning krijgen. Zij willen graag gewoon mee kunnen doen, zoals ieder ander.

Hieruit volgt de conclusie dat het belangrijk is dat kinderen en jongeren met en zonder beperking samen naar school gaan, want daardoor raken kinderen en jongeren met een beperking of chronische ziekte minder geïsoleerd en worden ze meer onderdeel van hun sociale omgeving. Regulier onderwijs draagt bij aan een breder sociaal netwerk.

De relatie tussen ouders en school

- De deelnemers geven aan dat de samenwerking tussen school en ouders doorslaggevend is voor de kansen die een kind krijgt.
- Een kwart van de deelnemers meldt dat het contact tussen ouders en school moeizaam verloopt. Zij geven ook aan dat de ondersteuning die hun kind krijgt veel minder passend is.

Als een kind geen passende ondersteuning krijgt, zal het zich minder ontwikkelen, waardoor niet alles uit een kind gehaald wordt. Het verdient dus bijzondere aandacht om de samenwerking tussen ouders en school te versterken.

Pesten

- Een groot deel van de kinderen en jongeren met een beperking of aandoening heeft het fijn op school, maar er is een groep in het regulier en speciaal onderwijs die negatieve ervaringen hebben.
- 58 procent van de deelnemers ziet dat scholen aandacht hebben voor pesten, 16 procent van de deelnemers meldt dat er geen aandacht is voor pesten is.
- Opvallend is dat de deelnemers in het voortgezet speciaal onderwijs aangeven dat er ruim voldoende aandacht is voor pesten op hun school. Ondanks het feit dat deelnemers aangeven dat er veel aandacht is voor pesten op school, blijkt dat er toch gepest wordt.

Het is verontrustend dat het onderzoek veel signalen geeft over pesten. Omdat pesten zoveel negatieve invloed kan hebben op een kind of jongere is het belangrijk dat elke school hier aandacht voor heeft en actie onderneemt.

Voor een optimale ontwikkeling is het belangrijk dat een kind of jongere zich prettig en welkom voelt op school. De deelnemers met negatieve ervaringen melden dat pestgedrag ervoor zorgt dat kinderen minder zelfvertrouwen hebben, wantrouwend zijn en dat het invloed heeft op het (niet) aangaan van vriendschappen.

Ondersteuning in de klas

- Deelnemers ervaren dat in het speciaal onderwijs de ondersteuning beter geregeld is dan in het regulier onderwijs. Dat kan komen omdat scholen voor speciaal onderwijs erop zijn ingericht om grote groepen leerlingen met een beperking te ontvangen. In het regulier onderwijs betreft het vaak een enkele leerling in de klas waarvoor extra ondersteuning geregeld moet worden.

Een deel van de deelnemers geeft aan dat de ondersteuning bij het leren op scholen voor speciaal onderwijs beter geregeld is, waardoor er beter bij het niveau van de leerling wordt aangesloten. We hebben onvoldoende onderzocht of dit ook feitelijk klopt, omdat we alleen naar ervaringen hebben gevraagd. Wel kunnen we concluderen dat in het speciaal onderwijs expertise aanwezig is die ontbreekt in het regulier onderwijs.

Algemene conclusies

- Kinderen en jongeren voelen zich in principe op beide schooltypen prettig. Dus voor het gevoel van welbevinden maakt het niet uit naar welk type school een kind gaat.

- Leerlingen met een beperking die naar het regulier onderwijs gaan, hebben een rijker sociaal leven. Zij hebben meer vriendschappen en hebben meer contacten in hun sociale omgeving.
- Het is belangrijk voor kinderen dat scholen moeite doen om kinderen met elkaar te laten samen werken. Dat heeft een positieve invloed op vriendschappen en het sociaal welbevinden.
- Er moet kritisch gekeken worden hoe de ondersteuning in het regulier basisonderwijs en regulier voortgezet onderwijs verbeterd kan worden.

*“School is nodig voor sociale contacten.
Ook als je maar even naar school kunt, draagt dat bij
aan het aangaan van vriendschappen.”*

Aanbevelingen

We werken aan een toekomst waarin alle kinderen en jongeren samen naar school gaan, met en zonder beperking of aandoening. Anders gezegd: wij streven naar een inclusief onderwijsstelsel. De conclusie van dit onderzoek dat leerlingen in het regulier onderwijs een rijker sociaal leven hebben, sterkt ons daarbij.

School moet een veilige plek zijn waar ook kinderen en jongeren met een aandoening of beperking mee kunnen doen. Een plek waar ook kinderen en jongeren met een aandoening of beperking zich prettig voelen en vriendschappen kunnen opbouwen. En een plek waar zij zich optimaal kunnen ontwikkelen, op sociaal gebied en qua leerontwikkeling. Om dit te bereiken, doen wij de volgende aanbevelingen:

- Organiseer goede zorg en ondersteuning voor kinderen en jongeren met een beperking of aandoening die in het regulier onderwijs zitten.
- Werk als school samen met ouders en kinderen zodat goed duidelijk wordt welke ondersteuning een kind nodig heeft.
- Creëer als school een veilig klimaat waar kinderen en jongeren open kunnen zijn over hun aandoening en zichzelf kunnen zijn.

“Leerkrachten moeten voorbeeldgedrag laten zien in het omgaan met een klasgenoot met een ziekte of een beperking. Het gaat om het zorgen voor een veilig klimaat waar ieder kind erbij mag horen.”

Deze uitgave is een samenvatting van de belangrijkste punten uit het onderzoek School en Vriendschap. Het uitgebreide onderzoeksrapport is te downloaden van de website Ieder(in). Ga naar www.iederin.nl en typ in het zoekveld 'school en vriendschap'. Tijdens het onderzoek hebben we nauw samengewerkt met Jana Vyrastekova, onderzoeker aan de Radboud Universiteit Nijmegen, tevens ervaringsdeskundig lid van de meedenkgroep. De Radboud Universiteit Nijmegen brengt ook een onderzoeksrapport uit en zal een wetenschappelijk artikel publiceren.